

Тернопільський національний економічний університет
Юридичний факультет
Кафедра фінансово-економічної безпеки та інтелектуальної власності

МІЖДИСЦИПЛІНАРНА КУРСОВА РОБОТА

на тему:

«Рейдерство як загроза національній безпеці»

Студента 1 курсу магістратури
групи ФЕБм - 12
Галузі знань 1801 – специфічні категорії
Спеціальності 8.18010014 “Управління
фінансово-економічною безпекою”
Скакун Т. О.

Керівник _____

(посада, вчене звання, науковий ступінь, прізвище та ініціали)

Національна шкала _____

Кількість балів: _____ Оцінка: ECTS _____

Члени комісії

_____ (підпис) _____ (прізвище та ініціали)

_____ (підпис) _____ (прізвище та ініціали)

_____ (підпис) _____ (прізвище та ініціали)

м. Тернопіль – 2016 рік

Зміст

Вступ.....	2
1. Поняття, особливості та причини рейдерства.....	4
2. Оцінка поточного стану рейдерства в Україні.....	14
3. Способи запобігання та захисту від рейдерства господарюючих суб'єктів.....	22
Висновки.....	29
Список використаних джерел.....	31

Вступ

Рейдерство являється однією із серйозних загроз економічній безпеці держави. На даному етапі розвитку України існує велика необхідність у залученні іноземних інвестицій і підвищенні активності підприємницької діяльності суспільства. Однак досягненню таких цілей заважає саме таке поняття і процес як рейдерство, яке набуває досить широких масштабів.

В Україні таке явище як «рейдерство» набуло високого цинізму. Протягом останніх років процес недружнього поглинання загрожує позитивному і стабільному розвитку економіки держави, а також ставить під сумнів існування та перспективи розвитку приватного середнього та малого бізнесу України. Незаконне привласнення чужого бізнесу (рейдерство) зачепило економіку більшості розвинутих країн світу, а також країн, що розвиваються, в тому числі і Україна страждає від такого явища.

Рейдерство визначається як недружнє поглинання компаній і перерозподіл власності та корпоративних прав. На сьогоднішній день це явище має системний характер, оскільки до схем здійснення рейдерських захоплень досить часто залучаються державні та правоохоронні органи, суди та інші органи державної влади. Метою здійснення таких являється захоплення великих підприємств, великих фірм, значних площ, обладнання чи нерухомості, а також привласнення чужого великого бізнесу.

Проблема рейдерства є досить актуальною на даний момент та потребує всебічного дослідження.

Дослідженням проблеми рейдерства займалися такі вчені як: І. Ісар, Т. Бабич, З. Варналій, І. Мазур, Н. Копитко, І. М. Ратошнюк, О. Беліков, Л. Руденко-Сударєва, А. Дорошук, В. Мейта та інші.

Мета полягає у розгляді рейдерства як однієї із загроз національній безпеці, визначенні особливостей даного явища та причин, а також проведення аналізу поточного стану даного явища в Україні.

Зазначена мета передбачає вирішення таких **завдань дослідження:**

- визначити поняття рейдерства та його особливостей;

- дослідити причини рейдерства;
- проаналізувати поточний стан рейдерства в Україні;
- дослідити способи запобігання від рейдерства;
- визначити способи захисту від рейдерських атак;
- систематизувати та узагальнити отриману інформацію.

Об’єктом даного дослідження є суспільні відносини на українському ринку корпоративного контролю, що складаються в ході здійснення рейдерського захоплення підприємства.

Предметом дослідження є рейдерство як негативне явище та серйозна загроза економічній безпеці держави, його особливості, а також способи захисту від рейдерських атак.

Методи дослідження. Методологічною основою даного дослідження є загальнонаукові методи досліджень, а також спеціально-юридичні. Зокрема, історичний, системний, порівняльно-правовий, а також аналітичний метод.

Структура курсової роботи. Курсова робота складається із вступу, в якому обґрунтовується актуальність теми, ставляться цілі і завдання дослідження, основної частини, яка містить три розділи, в яких розкривається зміст даного дослідження, а також висновки та список використаних джерел.

1. Поняття, особливості та причини рейдерства

Термін «рейдерство» походить від англійського «the reid», що означає набіг, раптовий напад. В англійських країнах рейдерами називали осіб, які входили до невеликих мобільних озброєних угруповань, що пересуваються, вчиняючи напади. А також рейдерами називали морських піратів. Згодом значення слова «рейд» набуло дещо ширшого значення та визначається як несподівана атака невеликими військовими силами; дії, спрямовані на знищення конкурента, на захоплення контролю над підприємством через придбання більшої частини акцій певного підприємства; та інші значення.

Багато вчених вважають, що виникнення рейдерства зумовив розвиток корпоративних відносин. Так, наприклад, один із відомих дослідників, вивчаючи питання рейдерства зазначив «...рейдерство з'явилося на світ разом з акціями, коли виникла можливість поглинання компанії за межами волі її власника» [4].

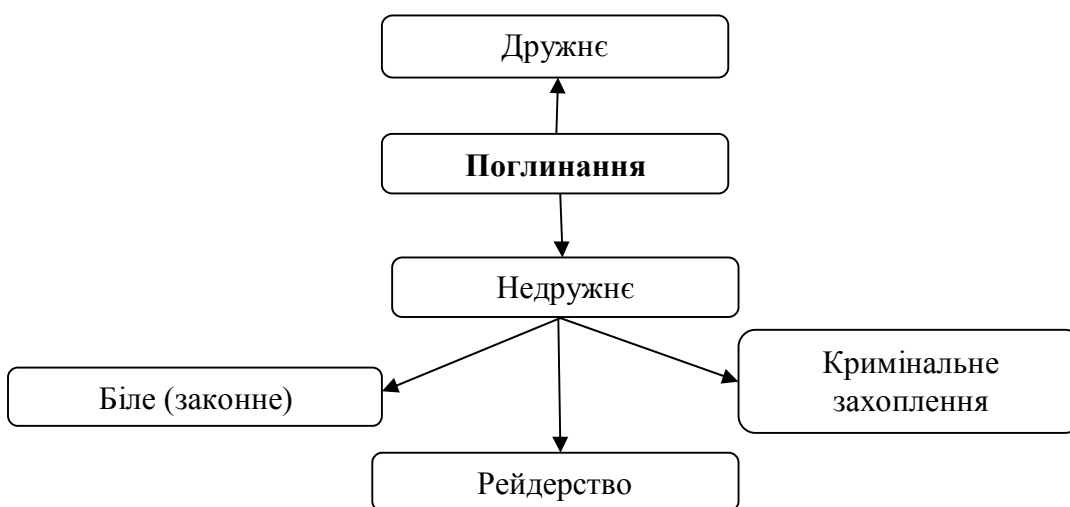
В Українській науковій літературі термін «рейдерство» трактується по-різному, тобто кожен з дослідників, який вивчав питання рейдерства дає своє тлумачення даного терміну. Це зумовлено тим, що на законодавчому рівні тлумачення поняття «рейдерство» відсутнє. Більшість визначень поняття «рейдерство» мають спільні ознаки при трактуванні, однак існують і відмінності. Так, більшість вчених вважають, що рейдерство – це захоплення підприємств. Існує думка, що рейдерство – це дружні або недружні поглинання, а інколи й злиття.

Для визначення поняття «рейдерство» слід застосовувати зарубіжний досвід. Прикладом цього, при визначенні даного поняття, слід розглянути західноєвропейську практику, де вбачається таке визначення: «рейдерство – це звичайне й абсолютно законне придбання підприємства без згоди фактичного власника менеджменту, а також силове захоплення з метою зміни власника». Аналізуючи дане визначення можна виокремити законне та незаконне рейдерство. Законним є заволодіння майном, бізнесом, що здійснюється цілком законними методами. Такими методами можуть бути:

скупка акцій або часток у статутному фонді підприємства, проведення додаткової емісії акцій, скупка боргів підприємства, що поглинається для формування конкурсної маси з метою ініціації справи про банкрутство підприємства, реприватизація.

Існує думка, що таке поглинання в певних випадках корисне для національної економіки. Це пояснюється тим, що поглинання усуває неефективний менеджмент з ринку і дає слабким, неефективним підприємствам, так би мовити, нове життя. Незаконним рейдерством визначається як заволодіння майном і бізнесом за допомогою методів, які суперечать чинному законодавству [4].

На рисунку 1.1 подано види поглинань, які виділяє О. Беліков у своїх працях. Рейдерство являється недружнім поглинанням і способи такого поглинання ґрунтуються на використанні чинного законодавства (рис. 1.1).

Рис. 1.1. Види поглинання підприємства

Джерело: [4].

Як показує рисунок, існує три види недружнього поглинання, тому слід вказати методи, які використовують при кожному із поданих видів поглинання. Технології білого поглинання ґрунтуються на використанні легальних методів, рейдерство – технології поглинання ґрунтуються на використанні псевдо легальних методів, що створює враження законності

дій. Технології поглинання кримінального захоплення ґрунтуються на використанні нелегальних методів.

О. В. Черевко подає трактування поняття «рейдерства» в такому розумінні: «це протиправний, незаконний перерозподіл власності». Дослідник зазначає, що навіть цілком законна операція стосовно поглинання активів підприємства, стає рейдерським актом, якщо хоча б на одному із етапів його здійснення застосовуються незаконні методи [23].

Дещо ширше трактування поняття «рейдерство» подає Б. Грек, а саме: «рейдерство – це недружнє, поза межами дії цивільного законодавства, спрямоване проти волі власника захоплення чужого майна на користь іншої особи, встановлення над майном повного контролю нового власника в юридичному і фізичному розумінні, з використанням корумпованості чиновників або із застосуванням сили» [14].

Існує думка й про те, що рейдерство являється злочинною діяльністю. Так вважають посадовці прокуратури, які визначають рейдерство як злочинну діяльність, а окрема рейдерська атака являється злочином або сукупністю злочинів. Так, прокурор Автономної республіки Крим В. Шемчук характеризує рейдерство як злочинну діяльність злочинних угруповань із привласненням чужого майна шляхом шахрайства. При цьому, вказує на те, що такі шахрайські дії проводяться з використанням неправосудних чи сфальсифікованих судових рішень, а також за участі корумпованих чиновників. Однак слід зазначити, що таке твердження є поза контекстом корпоративних відносин. Іншими словами можна сказати, що за визначенням В. Шемчука рейдерство являється завжди незаконним загарбанням, але не обов'язково поглинанням.

Інша група науковців вважають, що рейдерство – не завжди злочин. Деякі науковці розмежовують поняття «рейдерство» та «недружнє поглинання» і вказують на їхню спільну мету, але використання при цьому різних інструментів. Прикладом цього є думка І. Костіна, який вказує, що

рейдерство – це, перш за все порушення закону на будь-якій стадії отримання контролю над підприємством, тоді як недружнє поглинання – це використання законних засобів при отриманні контролю над підприємством. Тобто на думку І. Костіна рейдерство являється завжди правопорушенням або низкою правопорушень у сфері корпоративних відносин, але це не обов'язково злочин.

Деякі дослідники визначають рейдерство як цілеспрямовану зміну права власності на підприємницькі активи за допомогою неправосудних судових рішень та адміністративних рішень із використанням психологічного та силового тиску [18].

Т. Бабич, при вивченні питань рейдерства в Україні, дає тлумачення суб'єктам здійснення таких атак, тобто рейдерів. Вона визначає, що рейдери – це команда висококваліфікованих спеціалістів із захоплення фірм або із перехоплення управління за допомогою навмисне розіграного бізнес-конфлікту. В сьогоденні поділяють рейдерів на «білих» і «чорних». «Білими» рейдерами визначаються ті, які діють методом корпоративного шантажу в межах чинного законодавства. Такий вид рейдерів частіше за все трапляється в країнах з розвиненою економікою та високою бізнес-культурою, а в Україні вони трапляються рідко. «Чорні» рейдери є такими, які використовують кримінальні методи для отримання результату (підробка документів, підкуп силових структур, чиновників, суддів, фізичне усунення осіб) [1].

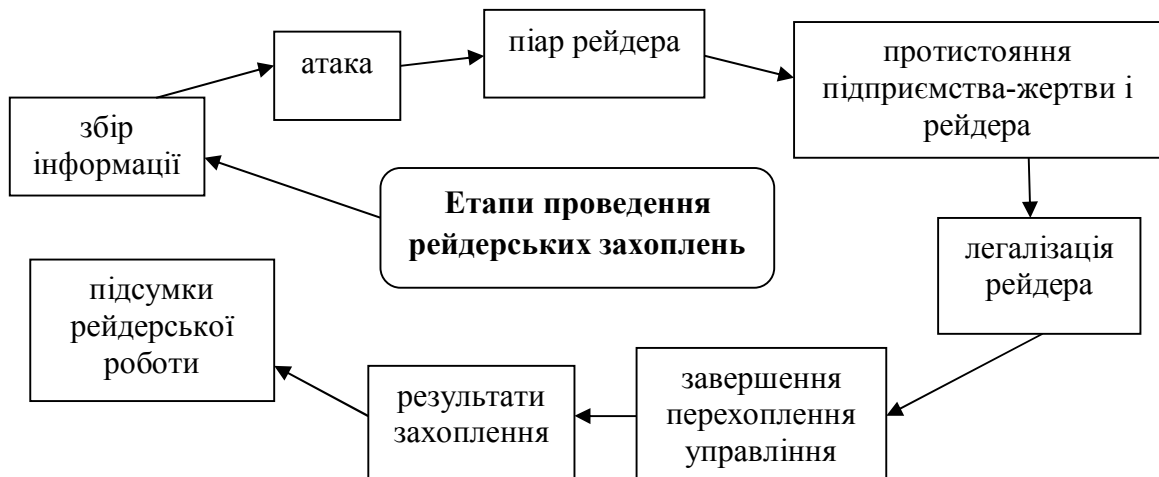
Рейдерами можуть бути:

- окремі особи, які використовують корумпованість певних структур;
- спеціальні форми або групи людей, які об'єдналися з певною метою;
- галузеві холдинги, які прагнуть усунення конкурентів шляхом їх поглинання;

- великі холдинги й фінансово-промислові групи, які скуповують бізнес, земельні ділянки, все цінне для збільшення своїх активів;
- несумлінні керівники, які мають доступ до важливих документів підприємства;
- партнери по бізнесу або дрібні акціонери.

Рейдерами також можуть бути інші суб'єкти, які відповідно до поставленої мети здійснюють рейдерські атаки [9].

До рейдерських атак рейдери ретельно готуються і для здійснення таких дій характерні певні етапи. Однак існує множинність думок науковців, щодо поділу таких етапів. Так, Т. Бабич виділяє 8 етапів здійснення рейдерського захоплення (рис. 1.2).

Рис. 1.2. Етапи проведення рейдерських захоплень

Джерело: [1].

Як показує рисунок 1.2 першим етапом здійснення рейдерського захоплення є збір інформації. Даний етап є підготовчим та найважливішим. Рейдер збирає інформацію про підприємство, оцінює його рентабельність та фінансову привабливість, а також перевіряє можливість протистояння захопленню.

Другим етапом є атака – розробляється для кожного підприємства індивідуально із врахуванням усіх особливостей даного підприємства, яке захоплюється.

Наступним етапом являється піар рейдера. Це проявляється в тому, що рейдери вдаються до інтриг для досягнення своїх цілей. Такими інтригами для прикладу можна назвати маніпулювання громадською думкою, змови та інші.

Четвертим етапом є протистояння між рейдерами та підприємством-жертвою. Дане протистояння полягає в тому, що керівники підприємства та рейдери намагаються продемонструвати підконтрольну їм кредиторську заборгованість підприємства і отримати рішення, яке блокує виконання здійснення угод з активами підприємства.

На етапі легалізації рейдера здійснюється створення паралельного органу управління, який повинен максимально дотримуватись усіх формальних процедур та чинного законодавства. Проводяться позачергові збори акціонерів та переобрання директорів.

Етап завершення перехоплення управління полягає у тому, що паралельний орган управління фактично бере контроль над підприємством-жертвою.

Результати захоплення полягають в їх оцінці, тобто якщо така операція пройшла успішно, то рейдери вдаються до здійснення подальших поставлених завдань.

Останнім етапом у даній схемі здійснення рейдерських атак є підсумки рейдерської роботи. Даний етап полягає в підсумках своєї роботи самими рейдерами, оцінюється загальна собівартість рейдерської атаки, підсумовуються витрати на здійснення певних дій та інше [1].

Для аналізу множинності думок щодо кількості етапів здійснення рейдерських захоплень слід вказати на думку Ю. Біляка. Науковець визначає, що сучасні рейдерські захоплення – це ретельно сплановані операції, що включають в себе певний набір технологій. Рейдери реалізують свої задуми, придивляючись, де стабільні прибутки, де потужні підприємства та шукають слабкі місця, щоб нанести удар [3].

Ю. Біляк зазначає, що підготовка і проведення рейдерських захоплень у більшості випадків проходять 5 етапів (рис. 1.3).

Рис. 1.3. Етапи проведення рейдерських захоплень

Джерело: [3].

Як бачимо із рисунку 1.3, Ю. Біляк подає дещо спрощену систему етапів здійснення рейдерського захоплення. Однак рейдерські атаки здійснюються без обов'язковості кожного із поданих етапів. Можливі випадки, коли етапи здійснення захоплення зводяться, наприклад, до трьох етапів.

При вивченні питань рейдерства науковці виділяють певні види рейдерства. Прикладом можна вказати думку О. Пащенко, який виділяє «біле рейдерство», «сіре рейдерство» та «чорне рейдерство». «Біле рейдерство», за його трактуванням, має місце тоді, коли рейдери діють виключно за законом, використовуючи при цьому недосконалість законодавства, організовують скуповування акцій. «Сіре рейдерство» має місце тоді, коли відбувається коливання на межі закону, однак, як правило, цю межу рейдери часто переходять. «Чорне рейдерство» відбувається за підтримки корумпованих чиновників, представників правоохоронних органів, судів і відбувається

силовий захват. Також О. Пащенко визначає спільну рису «сірого рейдерства» та «чорного рейдерства», яка полягає в тому, що реалізація таких схем потребує силового захвату, яке забезпечується відповідними технічними чи юридичними заходами.

Такого ж поділу дотримується С. Сімаков, однак він визначає дещо інші визначення кожного із видів. Так, «біле рейдерство» передбачає силові захвати, однак без виходу за межі закону в цілому. «Сіре рейдерство», на його думку, має сумнівні засоби, а «чорне рейдерство» передбачає пряме порушення закону [18].

Дещо іншої думки щодо поділу рейдерства на види притримується Н. Гуторова, яка віділяє лише два види:

– «біле рейдерство» – коли за допомогою висококваліфікованих юристів використовуються прогалини та суперечності чинного законодавства, зокрема недосконалість законодавства про акціонерні товариства.

– «чорне рейдерство» – протиправні способи захоплення підприємств, коли використовуються шантаж, підкуп, надання та оприлюднення завідомо неправдивої інформації [4].

Можна сказати, що основана проблема таких різних поглядів на класифікацію полягає в тому, що відсутній чіткий критерій для розмежування «сірого» та «чорного» рейдерства.

Основними негативними наслідками рейдерства можна виділити такі:

- зниження інвестиційної привабливості України;
- погіршення підприємницького клімату;
- детабілізація роботи вітчизняних підприємств;
- втрата великої кількості робочих місць.

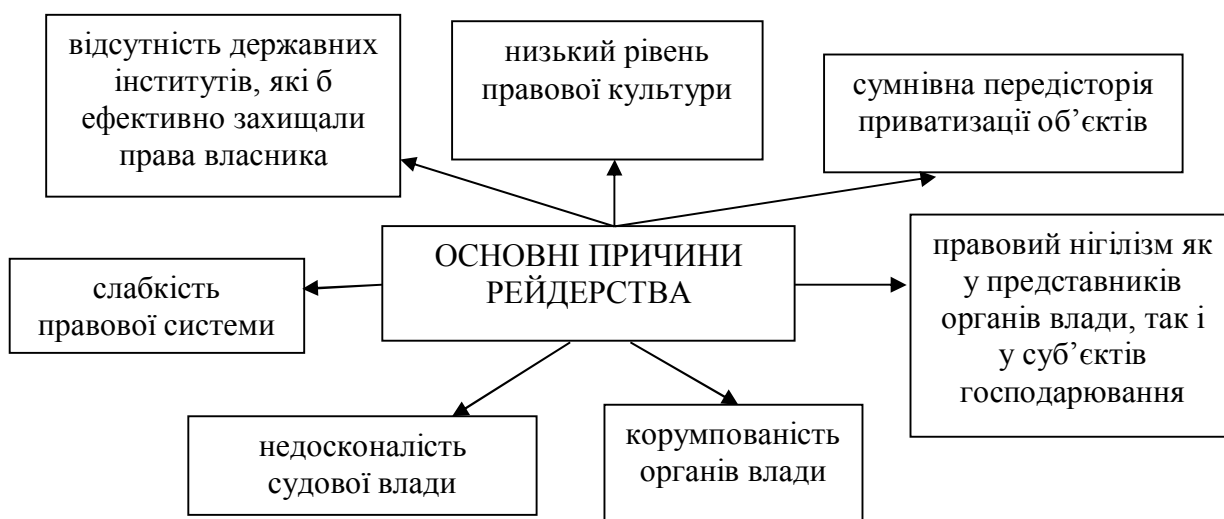
До особливостей рейдерських атак на вітчизняному ринку можна віднести такі: протиправний характер дій з використанням насильства та кримінальних методів; втрата контролю над підприємством або майном поза

волею власника; використання судових рішень, які часто виносяться без достатніх підстав; нагле та несподіване здійснення захоплення [11].

Поряд із «рейдерством» застосовують таке поняття як «рейдерська атака», яка розуміється як здійснення певних заходів і дій для досягнення поставленої мети. Однак, під даним поняттям розуміють типові злочини, такі як: викрадення, привласнення, вимагання різного роду документів, штампів, печаток, підробка документів, шахрайство та зловживання службовим становищем, тощо. Тобто не завжди рейдерська атака розуміється як дії з поглинання підприємства чи привласнення акцій певного підприємства [10].

Існує ряд причин, які зумовлюють виникнення в Україні такого явища як «рейдерство». Однією з таких причин можна назвати недосконалість законодавства, тобто прогалини в законодавстві, які використовує рейдер при здійсненні рейдерських атак. Кожен з науковців у своїх працях по-різному визначають причини виникнення такого явища, і кожен наводить різну кількість таких причин. Визначити точний перелік причин виникнення рейдерства не можливо, адже відбуваються постійні зміни в країні, що зумовлює зміну тенденцій причин рейдерства.

Щодо основних причин рейдерства, то слід вказати на ті, які визначає З. Варналій. У своїх наукових працях вчений виокремлює сім основних причин (рис. 1.4).

Рис. 1.4. Основні причини рейдерства

Джерело: [5].

Науковець наводить перелік причин рейдерства, однак вказує, що даний перелік не є вичерпним, тобто він визначив лише основні з причин, а поряд існує ще ряд інших. Ще однією із причин науковець виділяє бажання встановлення монопольного становища на певному ринку, при цьому в основному замовниками рейдерського захоплення є конкуренти [9].

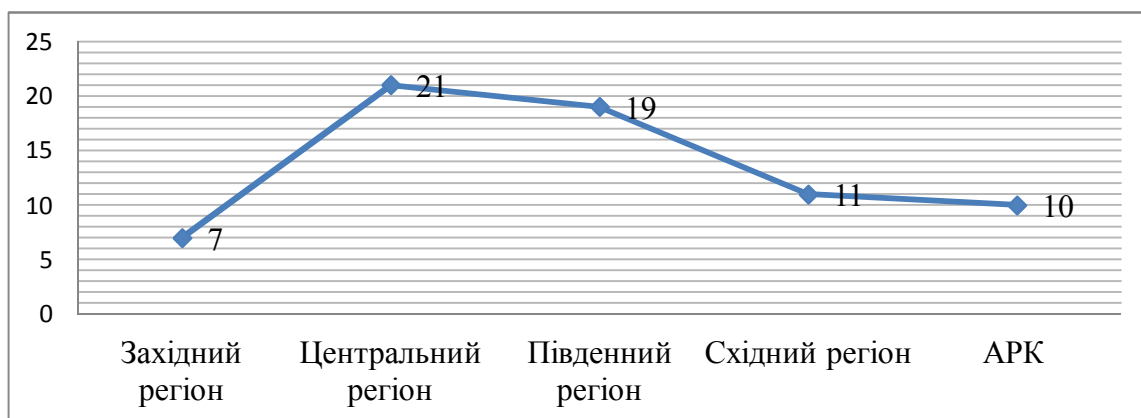
Отже, існує множинність визначень поняття «рейдерства», оскільки при вивченні питань даного явища в Україні, науковці розуміють і трактують його дещо по-різному. Однак спільні ознаки таких діянь у працях різних науковців існують. Основною метою рейдерських атак є заволодіння великими фірмами, захоплення чужого бізнесу, встановлення контролю над суб'єктами господарювання, і з цим твердженням погоджуються більшість науковців.

Також слід наголосити на тому, що існує множинність причин, які зумовлюють виникнення такого явища. І, головною причиною виникнення рейдерства в сучасних умовах економічного розвитку держави є корупція, а саме корупційні діяння органів влади, що досить часто співпрацюють із рейдерами та допомагають їм у здійсненні таких протиправних діянь.

2. Оцінка поточного стану рейдерства в Україні

Дослідити реальний стан рейдерства в Україні на сьогоднішній день досить складно, оскільки офіційна статистика не ведеться, а для аналізу певних аспектів можливе звернення до засобів масової інформації.

Розглядаючи та аналізуючи рейдерство по різних регіонах України найбільш привабливими для рейдерів є підприємства Центральної та Південно-Східної частини країни (рис. 2.1).

Рис. 2.1. Регіональний аналіз рейдерських атак за 2015 рік

Джерело: [12].

Із даних рисунка 2.1 видно, що за січень – лютий 2015 року, в Україні зафіксовано 68 випадків рейдерських атак.

Західний регіон (Львівська, Тернопільська, Івано-Франківська, Рівненська, Волинська, Закарпатська, Чернівецька, Хмельницька області) найменше потерпають від рейдерських атак. Це пояснюється тим, що на даній території знаходиться досить мало фінансово потужних підприємств.

Центральний регіон (м. Київ, Київська, Житомирська, Чернігівська, Сумська, Вінницька, Полтавська, Черкаська та Кіровоградська області) мають найбільший показник, враховуючи те, що на даній частині території країни розташовані найбільш привабливі промислові об'єкти для рейдера. А також, в даній ситуації важливу роль відіграє такий чинник як суттєві зміни у місцевій владі.

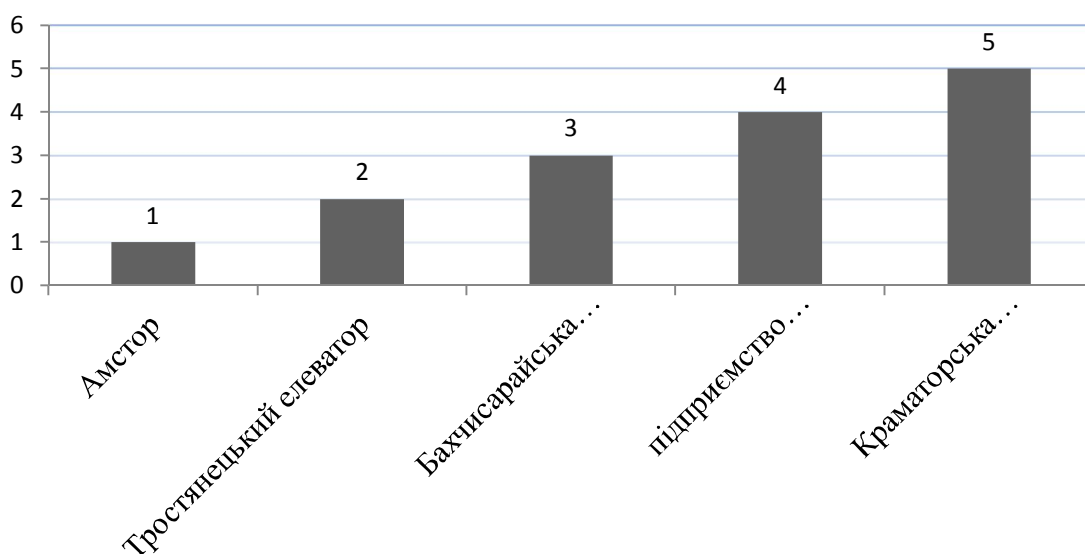
Прослідковується чимала кількість рейдерських атак у Південно-Східній частині країни. Зона проведення Антитерористичної операції і

сусідні області перебувають під постійною загрозою атак на привабливі об'єкти. Адже у Східній частині розташовані напевно найбільш фінансово вигідні підприємства для рейдерів.

Окремо слід відзначити Автономну Республіку Крим, де за два місяці зафіксовано 10 випадків рейдерських атак. На даній території наявні чисельні спроби та плани законодавчо оформленої передачі прав власності від українських власників до тих, що належать до окупаційної влади Криму.

Аналізуючи рейдерські атаки виявлено 5 найбільш цинічних за період січень – лютий 2015 (рис. 2.2).

Рис. 2.2. Топ-5 рейдерських атак

Джерело: [12].

Як видно з рисунку 2.2 найбільш цинічних рейдерських атак, на першому місці знаходиться АМСТОР. Захват даного підприємства призвів до негативних наслідків. Результатами таких діянь є те, що сотні людей залишились без роботи, а раніше прибуткове підприємство стало втрачати щоденно прибутки у мільйони гривень.

На другому місці знаходиться Тростянецький елеватор, який потерпів значних збитків, адже атака здійснювалась силовими методами. При захопленні були поранені працівники підприємства.

Третю позицію займає Бахчисарайська Райспоживспілка, яка зазнала великого тиску з боку окупаційної влади. Адже відбулося силове захоплення компанії із протистоянням пайовиків даного товариства. Дані дії здійснювались жорсткими методами та в інтересах нової влади.

Перед останнє місце посіло підприємство «Мединський», яке не одноразово потерпало від рейдерських атак, однак, зважаючи на недоліки законодавства не вдалося притягнути до відповідальності винних осіб, що призвело до чергової атаки. Остання атака проводилась із використанням бойових гранат, був підпал підприємства.

Останнє місце в п'ятірці займає Краматорська металобаза, яка потерпіла також силового захвату із використанням зброї.

Зазначені підприємства потерпають від рейдерських атак через нестабільну ситуацію в Україні, зміну влади, територіальні розподіли країни, влада не реагує на такі випадки та не робить хоча б якісь спроби аби запобігти таким протиправним діянням [12].

Проводячи аналіз стану рейдерства в Україні слід врахувати сфери діяльності підприємств, які найбільше потерпають від рейдерства. Адже рейдери, при здійсненні певних заходів для захоплення підприємства використовує, так би мовити, попередні заходи (підготовчі). Тобто, мається на увазі рейдер оцінює стан підприємства, його становище на ринку, можливі перспективи та інше.

Відповідно до відомостей засобів масової інформації, у 2015 році виділено три сфери діяльності, які найбільш зацікавлюють рейдерів. Адже не кожна сфера діяльності є прибутковою і фінансово вигідною, особливо для рейдерів. Досліджуючи питання рейдерства за відсутності основних даних стану даного явища в Україні, дослідники можуть лише припускати певні тенденції подальшого розвитку протиправних діянь рейдерів на майбутнє.

Таким чином виокремимо такі сфери діяльності підприємств, які можуть зазнати значних втрат від рейдерських атак (рис. 2.3).

Рис. 2.3. Найбільш привабливі сфери діяльності для рейдерів

Джерело: [12].

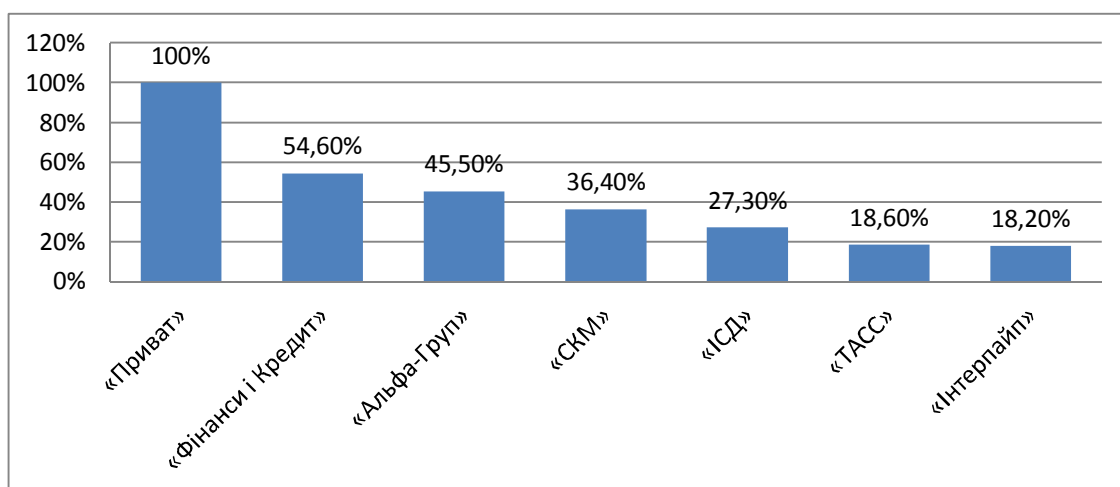
Характеризуючи паливно-енергетичну сферу слід відмітити, що атаки здійснюються шляхом захоплення шахт в зоні Антитерористичної операції. Існують інформаційні повідомлення про те, що існують загрози захоплення певних об'єктів із використанням силових методів впливу на даній території.

Досліджуючи ситуації, що склались в хлібній промисловості слід наголосити на тому, що планується рейдерська атака на дану стратегічно важливу галузь з боку «російських» рейдерів. Мова йде саме про Сумські та Житомирські підприємства.

Лотерейний бізнес може зазнати рейдерського захвату з боку можновладців, адже це на даний час досить широко розповсюджується і обговорюється певне коло осіб, які планують захоплення цього високодохідного бізнесу [12].

Аналізуючи поточний стан рейдерства в Україні слід вказати на кількість груп, які займаються недружніми поглинаннями. На сьогодні в Україні функціонує близько 40 спеціально підготовлених рейдерських груп, які займаються проведенням захоплення. Дані групи можуть мати будь-яку організаційну форму, їх штат може складатися з кількох чоловік, які здійснюють різні функції за окремим напрямом: збір інформації, аналіз даної інформації, реалізація проектів та інші.

За результатами проведеного експертного опитування, Центр дослідження корпоративних відносин назвав 7 найбільших рейдерських груп (рис. 2.4).

Рис. 2.4. Топ-7 найбільший рейдерських груп

Джерело: складено автором за [3].

На основі даних рис. 2.4 можна зробити висновок, що група «Приват» є лідером серед рейдерських груп і результативність дій такої групи складає 80 – 90%.

Згідно з Міжнародним індексом прав власності (International Property Rights Index) за 2011 рік, Україна зайняла 117 позицію із 129 країн, що вказує на надзвичайно високий ступінь незахищеності прав власників у державі. Показники щодо індексу прав власності, відповідно до міжнародних документів визначають за десятибальною шкалою. Слід вказати на дані показники, які порівнюються із 2010 роком (табл. 2.1).

Таблиця 2.1

Показники України щодо визначення індексу прав власності

Показник	Оцінка	Висновок
Захист прав фізичної власності	4,4	Порівняно із 2010 роком показник погіршився
Правове та політичне середовище	3,5	Являється найгіршим показником рейтингу
Захист прав інтелектуальної власності	4,2	У порівнянні з попереднім роком показник покращився

Джерело: складено автором за [26, с. 81].

Найбільше рейдерських атак було здійснено у передкризові 2007 – 2008 роки. У цей період зареєстровано сотні протиправних захоплень, підставою для яких були ухвали і рішення судових інстанцій. З переліку цих підприємств одинадцять мали стратегічне значення для економіки та безпеки держави. Зокрема, мається на увазі такі підприємства як: АТ «Турбоатом», АТ «Запоріжжяобленерго», Державна акціонерна холдингова компанія «Чорноморський суднобудівний завод», та інші [26, с. 83].

Досліджуючи рейдерські атаки, слід вказати на кількість справ, які пов'язані із порушеннями прав власників та силовими захватами (табл. 2.2).

Таблиця 2.2

Кількість викритих злочинів пов'язаних з порушенням прав власників і силовим захопленням підприємств (2010р.)

Стаття КК України	Зміст	Кількість злочинів
Ст. 190	Шахрайство	7
Ст. 191	Привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем	2
Ст. 279	Блокування транспортних комунікацій, а також захоплення транспортного підприємства	3
Ст. 358	Підроблення документів, печаток, штампів та бланків, збут чи використання підроблених документів, печаток, штампів	7
Ст. 364	Зловживання владою або службовим становищем	1
Ст. 366	Службове підроблення	1

Джерело: складено автором за [26, с. 81].

У 2010 році зареєстровано 59 фактів, пов'язаних з порушенням прав власників і силовим захопленням підприємств. Зареєстровано 40 злочинів, за якими порушено 12 кримінальних справ. До суду направлено кримінальні справи по 27 злочинах за обвинуваченням 7 осіб.

У порівнянні із 2011 р. прослідковується тенденція зниження силових захоплень і порушення прав законних власників підприємств. Протягом 2011р. зареєстровано 27 фактів, пов'язаних з порушенням прав власників і

силових захоплень підприємств. Зареєстровано 17 злочинів, за якими порушено 10 кримінальних справ. До суду направлено кримінальні справи по 10 злочинах за обвинуваченням 12 осіб (табл. 2.3).

Таблиця 2.3

Кількість викритих злочинів пов'язаних з порушенням прав власників і силовим захопленням підприємств (2011р.)

Стаття КК України	Зміст	Кількість злочинів
Ст. 190	Шахрайство	2
Ст. 191	Привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем	3
Ст. 358	Підроблення документів, печаток, штампів та бланків, збут чи використання підроблених документів, печаток, штампів	6
Ст. 364	Зловживання владою або службовим становищем	2
Ст. 365	Перевищення влади або службових повноважень працівником правоохоронного органу	1
Ст. 366	Службове підроблення	1

Джерело: складено автором за [26, с. 81].

Аналіз результатів розслідування кримінальних справ дає підстави для висновку, що основними причинами, які зумовлюють поширення рейдерства в Україні, є: невідокремленість бізнесу від політики; слабкість правової системи; недосконалість судової влади; правовий нігілізм.

Практика розслідування таких справ показує, що майже в усіх випадках допомогу рейдерам надають чиновники органів державної влади та органи місцевого самоврядування. По багатьох кримінальних справах ухвалюються неправосудні судові рішення, де право власності на захоплене майно визнається за рейдерами [26, ст. 84].

Зважаючи на спадні показники кількості порушень прав законних власників та силових захоплень підприємств, проблема рейдерства не зникла, а лише «притихла» на деякий час. У зв'язку із економічною кризою в країні, воєнними діями на Сході країни, рейдери мають більше можливостей для

досягнення своїх цілей. Оскільки органи влади сконцентровані на заходах припинення військових дій на Сході України, а тому вони дезорієнтовані на захисті прав власників підприємств і на захисті їхнього бізнесу від рейдерських атак.

3. Способи запобігання та захисту від рейдерства господарюючих суб'єктів

У формуванні підходів до захисту від рейдерських атак, активну участь беруть уряди великої кількості країн та недержавні організації і групи. Діяльність державних органів спрямовані перш за все на удосконалення корпоративного законодавства, а саме: встановлення обов'язковості забезпечення дотримання конкуренції, захисту прав акціонерів та забезпечення рівного ставлення до них. А діяльність недержавних організацій та груп спрямовані на формування правил і процедур корпоративного управління, які були б добровільно прийняті бізнес-товариством, відповідали міжнародно-визнаним принципам та враховували при цьому національні особливості. Результатом діяльності таких груп стала поява в розвинених країнах Кодексів корпоративного управління. Даний документ містить збірник добровільно прийнятих стандартів і внутрішніх норм, які встановлюють і регулюють порядок корпоративних відносин. Правовий статус даного документу в різних країнах неоднаковий, в тому розумінні, що в деяких країнах Кодекс корпоративного управління збірником обов'язкових умов, яких повинні дотримуватись компанії, а в ряді інших країн даний законодавчий акт містить носить рекомендаційний характер і не містить обов'язкових вимог до виконання [8].

В Україні юридично не закріплене поняття рейдерства, тому доцільним є закріплення такого явища в законодавчих актах, як суспільно небезпечного діяння. Закріплення процесів рейдерства, його ознаки дадуть змогу відмежовувати такі протиправні діяння від правових методів встановлення контролю над суб'єктами підприємництва. Також дивлячись та не, що рейдерство несе небезпечні наслідки, то доцільним буде встановлення кримінальної відповідальності за такі діяння.

Однак, встановлення кримінальної відповідальності не захистить повною мірою підприємництво від рейдерських атак, поряд із цим слід унеможливити надання таким діям вигляду законних. Мається на увазі такі

методи як: фальсифікація судових рішень, їх реєстрація минулими датами, підроблення журналів позовних заяв, тощо [19].

Крім Кодексу корпоративного управління, в розвинених країнах існують інші методи захисту підприємств від ворожих поглинань. Можна навести декілька прикладів застосування методів державного захисту від рейдерства в різних країнах світу, на законодавчому рівні (табл. 3.1).

Таблиця 3.1

Порівняння методів захисту підприємств від ворожих поглинань на законодавчому рівні розвинених країн світу

Країна	Законодавчо закріплені норми
Італія	Встановлено кримінальну відповідальність за злочини проти корпоративних відносин.
Великобританія	Створено Комісію з питань добросовісної конкуренції в підприємницькій діяльності, на яку покладено обов'язок відстеження інформації про планове злиття і поглинання та встановлення певних санкцій до порушників корпоративного законодавства.
Німеччина	Чітко визначені механізми ворожого поглинання, вимоги та обмеження, які пов'язані з даним процесом. А також розроблено і прийнято добровільний Кодекс про ворожі поглинання (компанія-агресор повинна попереджати про свої наміри компанію-мету).

Джерело: складено автором за [19].

Основними способами протистояння рейдерству повинні бути превентивні заходи, тобто кожний повинен бути до цього готовий і певним чином озброєний для протистояння цьому явищу. Як показує практика, в Україні протистояти рейдерству лише правовим способом неможливо, а тому господарюючий суб'єкт, який бажає себе захистити, повинен організувати низку необхідних дій, які слугуватимуть захистом від рейдерських захоплень. На даний час самозахист є більш актуальним та рішучішим, оскільки існує законотворча повільність, нерішучість та відсутність політичної волі органів державної влади [6].

Компанії, яким загрожує захоплення, виробляють власну стратегію, яка спрямована на запобігання і протистояння даному процесу. Найчастіше застосовуються такі тактичні прийоми при запобіганні поглинанням:

- звернення до компаній, які спеціалізуються на ранньому виявленні спроб поглинання;
- виділення засобів, які будуть зберігатись поза межами компанії на випадок поглинання;
- запрошення фахівців, які спеціалізуються на розробленні стратегій запобігання і захисту від рейдерства;
- моніторинг керівництвом господарюючого суб'єкта торгових операцій з акціями, характерними для поглинання [16, с. 26].

Л. В. Руденко-Сударєва характеризує і деталізує, у своїх працях, тактику, яку повинне застосовувати підприємство, яке поглинається, аби протистояти цьому. Вона акцентує увагу на тому, що підприємству, яке поглинається, слід розраховувати на власні сили та передбачати можливі рейдерські атаки в майбутньому і бути до них готовими.

При виборі тактичних прийомів чи інструментів, підприємство застосовує найбільш вдалі, найбільш ефективні та належні для даного суб'єкта господарювання. Також слід зазначити, що при виборі однієї тактики захисту бізнесу від рейдерських атак, ефективність такого захисту не завжди може бути виправданий. Тобто, мається на увазі, що підприємство, яке є фінансово привабливим для рейдера, та може бути об'єктом рейдерських атак, повинно застосовувати декілька тактичних прийомів для захисту підприємства. При цьому слід аналізувати кожен з тактик, передбачити можливі її негативні сторони, негативні наслідки для підприємства, а інколи і передбачити її ефективність у майбутньому. Для ефективності дій тактичних прийомів потрібне випробування їх на практиці та застосування паралельно однієї тактики з іншою.

Компанії, перед якими стоїть реальна загроза поглинання, слід виробити свою стратегію опору. При цьому вибирається тактика та інструменти, що є надзвичайно важливим для господарюючого суб'єкта.

Існує велика кількість використовуваних тактичних прийомів, а також інструментів опору рейдерським захватам. Кожне підприємство має право обирати на свій розсуд застосування таких із запропонованих тактичних прийомів та інструментів, або розробляти власні (рис. 3.1).

Рис. 3.1. Стратегічні і тактичні методи опору

Джерело: [16, с.27].

Розглянемо сутність окремих тактичних прийомів та інструментів, які використовуються підприємствами. Один із таких прийомів має назву «зелений шантаж», який полягає в тому, що компанія, яка поглинається, викупує акції у поглиначу з премією в обмін на домовленість впродовж певного терміну не викупувати контрольний пакет акцій.

«Отруйна пігулка» – полягає в тому, що компанія, яка поглинається, представляє свої акції в непривабливому світлі. Дана тактика передбачає застосування «внутрішньої отруйної пігулки» та «зовнішньої отруйної пігулки». Сутність «внутрішньої отруйної пігулки» полягає в тому, що підприємство, яке поглинається, встановлює додаткову емісію акцій, що дозволяє всім акціонерам компанії, окрім поглинача, купувати додаткові акції за зниженими цінами. «Зовнішня отруйна пігулка» надає право власникам звичайних акцій купити акції покупця за зниженими цінами при небажаному об'єднанні компанії [16, с.26].

Ще одним із тактичних прийомів є «самобивчі ліки», сутність такого прийому полягає в тому, що проводиться обмін акцій компанії, яка поглинається, на її кредитні зобов'язання. Однак, дана тактика, може не лише відлякати рейдера, але і призвести саме підприємство, яке поглинається до банкрутства [17].

«Макаронна оборона» полягає в емітуванні великої кількості облігацій і надається можливість довгострокової виплати за завищеними цінами при поглинанні.

Тактика «випаленої землі» полягає в тому, що компанія, яка поглинається продає найпривабливішу частину бізнесу, для того, щоб ця частина не дісталась рейдеру.

«Пек-мен» застосовується підприємством, яке поглинається до самого рейдера, тобто підприємство, яке поглинається скуповує акції самого рейдера, тим самим загрожуючи поглинути його. Іншими словами, ця тактика може отримати назву «напад – найкраща оборона» [16, с.27].

При виборі тактики, для збереження свого становища та недопущення поглинання, підприємство, яке поглинається обирає інструменти, якими керується при захисті від рейдерських атак. Такими інструментами є:

– «людська пігулка» – сутність застосування такого інструменту полягає у домовленості про звільнення керівного складу і провідних спеціалістів, аби поглинання стало недоцільним;

– «пенсійний парашут» – полягає в укладенні пенсійної угоди, відповідно до якої при спробі поглинання надлишкові активи компанії будуть перераховуватись учасникам програми у вигляді збільшених пенсій. При застосуванні такого інструменту підприємство унеможливорює поглинання шляхом обмеження рейдера у фінансових ресурсах, що стає недоцільним для рейдерської атаки;

– запобігання фінансового важеля – компанія, яка поглинається, бере велику позику і виплачує акціонерам великі суми. В даній ситуації, використовуючи такий інструмент, підприємство, яке поглинається, стає, так би мовити, «білим лицарем»;

– управлінський викуп – керівник підприємства, яке поглинається, викупує всі акції, які знаходяться в обороті компанії із преміями і компанія стає приватною [16, с.27].

Найважливішим чинником у забезпеченні недопущення рейдерських атак є добір кадрів на підприємстві. Тобто повинен здійснюватись аналіз системи управління бізнесом – встановлення кола осіб, які мають доступ до цінної інформації, які займають посади голови спостережної ради, члена спостережної ради, голови правління, члена правління, головного бухгалтера та інших. Якщо на підприємстві існує недовіра хоча б до одного із осіб, які займають високі посади, потрібно провести оновлення складу персоналу управління бізнесом. В тих випадках, коли таке оновлення не можливе, слід скоротити дану посаду чи прийняти інші заходи, аби ця особа втратила доступ до цінної інформації. Адже багато випадків поглинання рейдерами підприємств здійснюється за участі і взаємодопомоги персоналу управління підприємства, яке поглинається. Тобто саме менеджмент (органи управління) підприємства є найслабкішою ланкою. Досить часто керівнику підприємства є вигідним таке поглинання з особистих корисливих мотивів, і це також слід враховувати і не ігнорувати такого варіанту подій при поглинанні.

Основними складовими які потребують захисту від рейдерських атак є:

- органи управління;
- капітал підприємства;
- майно підприємства;
- система захисту, тобто певні межі, за які рейдер не повинен увійти.

Досить часто, при самозахисті від рейдерських атак, підприємство, яке поглинається, застосовує нетрадиційні прийоми, на власний розсуд. Одним із таких прийомів є такий прийом, який полягає у тому, що внутрішню фірму, яка може бути найпривабливішою для рейдера, обтяжити кредиторською заборгованістю. При застосуванні таких організаційно-правових заходів слід створити ще одну, так би мовити «кишенькову» фірму, заклавши на її рахунку необхідну суму коштів для погашення кредиторської заборгованості внутрішньої фірми в подальшому, заклавши при цьому все її майно.

Ще одним із нетрадиційних заходів захисту є застосування таких організаційно-правових заходів, які полягають у здійсненні певних схем, однією із яких можна назвати таку: підприємство передає основне приміщення в оренду за договором, з правом викупу підконтрольній особі. Однак такий спосіб є дещо ризиковим, адже підконтрольна особа може отримати вигідні пропозиції від рейдера, та шляхом корумпованості, рейдер може досягти своєї мети [6].

Отже, для захисту господарюючих суб'єктів від рейдерства застосовують досить різноманітні методи, тактичні прийоми, використовують різного роду інструменти для запобігання рейдерським атакам. На сьогоднішній день підприємствам доводиться частіше вдаватися до самозахисту, оскільки на державному рівні захист від рейдерських атак не врегульовано.

Висновки

В даній курсовій роботі визначено поняття рейдерства, його особливості, досліджено причини такого негативного явища та здійснений аналіз поточного стану рейдерства в Україні. Також виявлені та аналізовані способи запобігання та захисту від рейдерських атак.

Виділяють три види рейдерства: «біле», «сіре» і «чорне». «Біле» полягає у застосуванні недосконалості законодавства. «Сіре» полягає у застосуванні як законних, так і незаконних методів здійснення таких діянь. «Чорне» – використання протиправних, заборонених методів і прийомів (силових захватів).

Основними причинами рейдерства є: слабкість правової системи, недосконалість судової влади, корумпованість органів державної влади, низький рівень правової культури, економічна криза в країні та інші.

На даний момент нема офіційних даних по рейдерських атаках, тому оцінити його стан на сьогоднішній день досить важко. Однак, рейдерів приваблюють фінансово вигідні підприємства, і тому зважаючи на таку позицію, можна припустити певний перелік підприємств, які можуть потерпати від рейдерських атак. Відповідно, підприємства, які ефективно функціонують, займають провідне місце на ринку, повинні застосовувати різні способи та інструменти самозахисту свого бізнесу від посягань рейдерів.

Компанії, яким загрожує захоплення, виробляють власну стратегію, яка спрямована на запобігання і протистояння даному процесу. Найчастіше застосовуються такі тактичні прийоми при запобіганні поглинанням:

- звернення до компаній, які спеціалізуються на ранньому виявленні спроб поглинання;
- виділення засобів, які будуть зберігатись поза межами компанії на випадок поглинання;
- запрошення фахівців, які спеціалізуються на розробленні стратегій запобігання і захисту від рейдерства;

– моніторинг керівництвом господарюючого суб'єкта торгових операцій з акціями, характерними для поглинання.

На сьогодні, боротьба з рейдерством в Україні ведеться недостатньо активно, і тому потрібно сконцентрувати на таких основних напрямках:

– вживання певних організаційно-правових заходів щодо подолання рейдерства шляхом посилення протидії корупції;

– підвищити ефективність нагляду уповноважених органів за додержанням законності на ринку злиття та поглинання підприємств;

– вдосконалення законодавства;

– ведення статистичних даних, щодо питань, пов'язаних із цим негативним явищем, що дасть змогу підприємствам аналізувати причини та фактори які впливають на дії рейдерів.

Відповідно до опрацьованої літератури та здійснення дослідження даної теми, посилаючись на множинність визначень поняття «рейдерство», можна зробити узагальнений висновок щодо визначення поняття рейдерства, враховуючи погляди різних науковці. Отже, рейдерство – це діяльність (іноді зі складом злочину) рейдерів, яка полягає у захопленні підприємств, чужого бізнесу, земельних ділянок чи заволодіння майном.

Питання рейдерства, шляхів його подолання, а також аналіз показників та оцінка поточного стану в Україні потребує ще всебічних досліджень та узагальнень.

Список використаних джерел

1. Бабич Т. Рейдерство в Україні – загроза національній безпеці. – [Електронний ресурс] / Т. Бабич. – Режим доступу: <http://www.viche.info/journal/2105/>
2. Беліков О. Рейдерство в Україні – реалії сьогодення. – [Електронний ресурс] / О. Беліков. – Режим доступу: <http://www.justinian.com.ua/article.php?id=2638>
3. Біляк Ю. В. Специфіка корпоративного рейдерства як процес отримання юридичного та фізичного контролю над майном, бізнесом проти волі власника підприємства. – [Електронний ресурс] / Ю. В. Біляк. – Режим доступу: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=2039>
4. Бурбело О. А. Економічна безпека підприємства в умовах рейдерських загроз. – [монографія]. – [Електронний ресурс] / О. А. Бурбело, С. К. Рамазанова. – Режим доступу: <http://www.iepd.dn.ua/wp-content/uploads/2014/03/maket-1.pdf>
5. Варналій З. С. Рейдерство в Україні: передумови та шляхи подолання. – [Електронний ресурс] / З. С. Варналій. – Режим доступу: <http://old.niss.gov.ua/book/StrPryor/3/17.pdf>
6. Гавриляко Я. Самозахист підприємств від рейдерства [Електронний ресурс] / Я. Гавриляко. – Режим доступу: <http://www.stattionline.org.ua/pravo/65/9978-samozaxist-pidpriyemstv-vid-rejderstva.html>
7. Дорошук А. А. Система регулювання рейдерства в Україні / А. А. Дорошук, М. В. Трибуха // Економіка: реалії часу. – 2011. – № 1. – С. 170 – 176.
8. Задихайло Д. Корпоративне управління: навч. посіб. / Д. Задихайло, О. Кібенко, Г. Назарова. // Х. : Фоліо, 2003. – 687 с.

9. Ісар І. В. Рейдерство в Україні: причини виникнення та шляхи подолання. – [Електронний ресурс] / І. В. Ісар. – Режим доступу: http://www.rusnauka.com/2_ANR_2010/Pravo/12_57137.doc.htm

10. Копитко Н. Т. Особливості прояву рейдерства в Україні. – [Електронний ресурс] / Н. Т. Копитко. – Режим доступу: http://nvunfu.esy.es/Archive/2009/19_11/189_Wasyliczak_19_11.pdf

11. Мейта В. І. Рейдерство в Україні як загроза економічній безпеці підприємницької діяльності. – [Електронний ресурс] / В. І. Мейта. – Режим доступу:

<http://www.kpi.kharkov.ua/archive/MicroCAD/2014/S23/РЕЙДЕРСТВО%20В%20УКРАЇНІ%20ЯК%20ЗАГРОЗА%20ЕКОНОМІЧНІЙ%20БЕЗПЕЦІ.pdf> 14/

12. Моніторинг рейдерських атак в Україні за січень – лютий 2015р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

<http://uire.org.ua/wp-content/uploads/2015/03/Reyderstvo-doslidzhennya-UIRE.pdf>

13. Панасенко Р. А. Щодо криміналізації та тлумачення «рейдерства» в Україні / Р. А. Панасенко // Вісник Луганського державного університету імені Є. О. Дідоренка. Спецвипуск. – 2010. – № 5. – С. 21 – 29.

14. Поняття та історичні передумови розвитку рейдерства в Україні. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

<http://www.stattionline.org.ua/pravo/19-2012-10-17-20-57-27/320-ponyattya-ta-istorichni-peredumovi-rozvitku-rejderstva-v-ukraini.html>

15. Ратошнюк І. М. Особливості рейдерства в Україні: проблеми та шляхи подолання. – [Електронний ресурс] / М. І. Ратошнюк, Т. Д. Стеф'юк. – Режим доступу:

http://www.rusnauka.com/15_NNM_2012/Economics/3_111324.doc.htm

16. Руденко-Сударева Л. В. Збереження економічної безпеки функціонування господарюючих суб'єктів в умовах активізації

корпоративних поглинань та рейдерських захватів / Л. В. Руденко-Сударєва // Незалежний аудитор. – 2013. – № 3. – С. 22 – 28.

17. Руденко-Сударєва Л. В. Процеси злиттів та поглинань в контексті економічної безпеки підприємництва / Л. В. Руденко-Сударєва // Інтелект – 21. – 2010. – № 2. – С. 10 – 17.

18. Смітюх А. В. Рейдерство, поглинання та загарбання: співвідношення понять та класифікації. – [Електронний ресурс] / А. В. Смітюх. – Режим доступу:

<http://www.dspace.onu.edu.ua:8080/bitstream/123456789/6242/1/92-101.pdf>

19. Таращанська О. Б. Державна протидія рейдерству в корпоративному секторі економіки України. – [Електронний ресурс] / О. Б. Таращанська. – Режим доступу:

<http://www.academy.gov.ua/ej/ej12/txts/10tobseu.pdf>

20. Таращанська О. Б. Рейдерство в Україні: причини виникнення та шляхи подолання / О. Б. Таращанська // Інвестиції: практика та довід. – 2011. – № 2. – С. 123 – 126.

21. Тивончук І. О. Особливості рейдерства в Україні. – [Електронний ресурс] / І. О. Тивончук, Г. Я. Глинська. – Режим доступу:

http://vlp.com.ua/files/22_23.pdf

22. Фальшовик Д. Рейдерство як різновид протидії законній господарській діяльності / Д. Фальшовик // Науковий вісник державного університету внутрішніх справ . Серія юридична. – 2014. – Вип. 1. – С. 312 – 322.

23. Черевко О. В. Рейдерство як одна з серйозних загроз економічній безпеці підприємства. – [Електронний ресурс] / О. В. Черевко. – Режим доступу:

<http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=3308>

24. Шеломенцев В. Рейдерство в Україні: проблеми кримінальної відповідальності / В. Шеломенцев, М. Погорецький // Юридичний радник. – 2009. – № 2 (22). – С. 14 – 19.

25. Юзюк О. В. Рейдерство в Україні: причини, наслідки та шляхи подолання. – [Електронний ресурс] / О. В. Юзюк, М.В. Батин . – Режим доступу:

<http://nauka.kushnir.mk.ua/?p=14664>

26. Юрченко О. М. Рейдерство в Україні. / О. М. Юрченко // Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика). – 2012. – № 2 . – С. 80 – 87.

27. Яремик М. М. Аналіз особливостей злиття та поглинання підприємств в Україні / М. М. Яремик // Науковий вісник НЛТУ України. – 2015. – № 25 (7). – С. 239 – 245.